

BRALNA ZNAČKA

Marijanca Ajša Vižintin
Osnovna šola Dragomirja Benčiča Brkina Hrpelje

BRALNA ZNAČKA S FILMI, GLEDALIŠKIMI PREDSTAVAMI IN LITERARNIMI VEČERI

1 Uvod

Bralna značka je organizirana oblika vzpodbujanja bralne kulture v Sloveniji že od šolskega leta 1960/61 naprej. Od skromnih začetkov na eni šoli je v skoraj 50 letih svojega obstoja prehodila dolgo pot, zasejala mnogo ljubezni do branja in doživela veliko sprememb.¹ Stanko Kotnik in Leopold Suhodolčan sta začela z bralno značko na Osnovni šoli Prevalje, danes pa je ta oblika vzpodbujanja branja, edinstvena na svetu, razširjena po vsej Sloveniji, med slovenskimi zamejci in izseljenci po Evropi.

Današnja krovna organizacija za bralno značko je Društvo Bralna značka Slovenije – ZPMS, ki nudi podporo številnim mentoricam in mentorjem na več področjih: organizira seminarje, posvete in izobraževanja za mentorice in mentorje, ponuja sistem vzpodbujanja in nagrajevanja z motivacijskim gradivom (priznanja, nalepke, mape ...), nudi finančno podporo pri obiskovanju ustvarjalcev na šolah (na podlagi pisne prošnje), izdaja Programsko knjižico Bralne značke s kontaktnimi številkami in naslovi ustvarjalcev, skrbi za knjižne nagrade za zlate bralne značkarje, ponuja aktualne informacije na spletu v obliki brezplačnega elektronskega časopisa *Ostržek* ... Pionirski oddelek Knjižnice Otona Župančiča iz Ljubljane skrbi za priporočilne sezname mladinskih knjig, izbor kvalitetne mladinske književnosti v poplavi slovenske in prevodne knjižne produkcije, s pomočjo katerega lahko mentorice in mentorji oblikujemo svoje priporočilne sezname.

Na Osnovni šoli Dragomirja Benčiča Brkina Hrpelje (OŠ DBB Hrpelje) sem zaposlena kot šolska knjižničarka in učiteljica slovenščine od šolskega leta 2003/04 naprej. Že od vsega začetka sem mentorica bralne značke bralkam in bralcem od šestega do devetega, nekoč osmega, razreda. Opazila sem, da število bralnih značkarjev od prvega do devetega razreda upade s približno 95 na 60 odstotkov, povprečje na šoli znaša okrog 75 odstotkov, za kar je več razlogov. Čeprav smo še

¹ O razvoju bralne značke glej Perko 2000.

vedno nad državnim povprečjem (55 odstotkov),² sem kot koordinatorica bralne značke za vse razrede in mentorica bralkam in bralcem od šestega razreda naprej uvedla nekaj sprememb pri bralni znački, in sicer z namenom vzpodbujanja ljubezni do branja in povečanja zanimanja za bralno značko. Spremembe so osredotočene predvsem na gradivo, ki ga priznavam za opravljeno bralno značko.

2 Mentorstvo

»Uspeh bralne značke na šoli je odvisen od mentorja, ti pa so nam na voljo, kakršni so v učiteljskem zboru. Tu je veliko zgrešenega. Ponekod so napravili iz bralnih značk prave izpite in se učenci gulijo vsebine kakor za šolske ocene, ponekod samo brezbrizno zapišejo, kdo bi rad bral, ponekod resnično tekmujejo, kateri učenec bo »požrl« več knjig. Če mentor sam ni ljubitelj knjig, je vse brez pomena, kakor je brez pomena, če zaupajo planinski krožek nekemu, ki so mu zoprni hribi pa hoja« je slikovito opisal Zorman (1985: 13) vpliv mentoric in mentorjev na odnos do bralne značke.

Mentorstvo za bralno značko je po osnovnih šolah različno urejeno, večinoma poteka v obliki interesne dejavnosti. Do petega razreda so v mentorski vlogi večinoma razredničarke, razredniki. Od šestega do devetega razreda prevzemajo mentorstvo ponavadi učitelji slovenščine, in sicer v (tesni) povezavi s šolsko knjižničarko oziroma šolskim knjižničarjem. Na nekaterih osnovnih šolah se je izoblikovala navada, da je mentorstvo za bralno značko v celoti prevzela šolska knjižničarka/šolski knjižničar. Ne glede na to, kdo se znajde v mentorski vlogi, pa ostaja dejstvo, da je mentorstvo glede plačila sistemsko neurejeno. Ponekod se plačujejo ure v obliki interesne dejavnost, drugod dobijo mentorice/mentorji plačilo glede na število otrok, ki opravijo bralno značko. Na precej šolah, še posebej, če so v mentorski vlogi šolske knjižničarke, za svoje delo ne dobijo plačila – ker naj bi preverjanje opravili v svojem delovnem času.

Na OŠ DBB Hrpelje je »že od nekdaj« mentorica otrokom od šestega do devetega, včasih osmega razreda šolska knjižničarka. Nekatere koordinacijske in mentorske dejavnosti so namenjene vsem razredom na šoli, druge le bralkam in bralcem od šestega do devetega razreda.

Za vse razrede na šoli:

- pripravljam priporočilne sezname,
- nabavljam novo gradivo,
- na željo svetujem pri izbiri gradiva,
- izberem in povabim gostjo, gosta za zaključno prireditev,
- pripravim razstavo in/ali kviz o prihajajoči gostji, prihajajočem gostu,
- naročim priznanja,
- organiziram slovesno zaključno prireditev z gostjo, gostom

² Za bralno značko bere 55 % učencev na 99 % slovenskih osnovnih šol. »V dejavnosti za spodbujanja bralne kulture izven rednega pouka je bilo vključenih 99.213 učencev, kar predstavlja 55 % osnovnošolcev v šolskem letu 1998/99,« zanje pa skrbi okrog 3000 mentoric in mentorjev. Ocenjujejo, da je v različnih programih bralne značke zajetih okrog 125.000 otrok, ki berejo slovenske knjige (v Sloveniji, zamejstvu, po evropskih državah) (Jamnik 2002: 111).

- poiščem donatorja za zaključno prireditve,
- napišem poročilo o učenkah/učencih, ki so opravili bralno značko.

Za bralne značkarje od šestega do deveta razreda poleg naštetega še:

- postavljam pravila za zagovarjanje/preverjanje prebranega,
- preverjam prebrano (gledano),
- za šestošolce pripravim posebno uro knjižničnih informacijskih znanj, kjer jih seznanim s pravili bralne značke do devetega razreda,
- omogočim opravljanje bralne značke za pretekla leta,
- za devetošolce nabavim knjižno darilo, ki jim ga pokloni šola na slovesni zaključni prireditvi, običajno leposlovno delo gostje ali gosta tekočega leta,
- poiščem donatorja za knjižne nagrade,
- posredujem vabilo Medobčinskega društva prijateljev mladine (MDPM) Sežana na posebno slovesnost za zlate bralne značkarje,
- se udeležim posebne slovesnosti MDPM Sežana za zlate bralne značkarje (kulturna prireditve, dve knjižni nagradi Društva Bralna značka Slovenije – ZPMS).

Moje dolžnosti mentorice so torej precej raznolike. Prvo leto zaposlitve se mi je zdelo precej nenavadno, da sem bila kot šolska knjižničarka tudi mentorica mladim bralkam in bralcem za bralno značko od šestega do devetega razreda, saj sem bila navajena, da to vlogo prevzemajo učiteljice, učitelji slovenščine. Kmalu sem ugotovila, da je to prednost. Z otroki vzpostavim osebni stik, k meni prihajajo po nasvete za branje, kar je hkrati odlična vzpodbuda, da sama redno berem novosti. Včasih mi otroci pripovedujejo o delu, ki ga še nisem prebrala – in to jim tudi odkrito povem. Če me prepričajo, postanejo oni moji svetovalci za naslednje branje.

3 Smernice in gradivo za bralno značko na OŠ DBB Hrpelje

Do načela prostega izbora je bralna značka prišla postopoma, na osnovi res dolgoletnih (40 let in več) izkušenj z branjem. Ob nastanku prve, Prežihove značke (leta 1960) in kasnejših bralnih značk, ki so nastajale po Sloveniji v sedemdesetih letih, so bralci brali knjige s točno določenih seznamov, ki jih je pripravljala republiški odbor bralne značke. V osemdesetih letih prejšnjega stoletja pa se je izbira knjig, s katerimi so otroci lahko sodelovali pri bralni znački, sprostita, a se je hkrati pojavila potreba po priporočilnih seznamih. Pripravljati jih je začela Pionirska knjižnica v Ljubljani. Na njihovi podlagi so mentorji (v sodelovanju z mladimi bralci ali brez njih) sestavljali širše sezname knjig za bralno značko. Knjige za branje so bralci izbirali s tega seznama, sčasoma so ponekod smeli vsaj eno knjigo prebrati povsem po svoji izbiri. Zdaj pa že deset let in več velja, da lahko mladi bralci za bralno značko berejo katere koli knjige, mentorjem pa so pri svetovanju v pomoč priporočilni sezname mladinskih knjig Pionirske knjižnice (Jamnik 2008: 76).

Vsebinski izbor za priporočilne sezname za vse razrede je prepuščen moji izbiri. Šolska knjižnica je sorazmerno dobro založena z novostmi, žal le redkokdaj z več izvodi posameznega naslova. Pri izboru izhajam iz obstoječega knjižničnega gradiva, pri čemer si pomagam s Priporočilnim seznamom mladinskih knjig, ki

ga pripravlja Pionirski oddelek Knjižnice Otona Župančiča. Priporočilni seznam v naši šolski knjižnici zamenjam ponavadi na dve leti – a je samo priporočilni. Izkazalo se je, da imajo nekateri otroci zelo radi takšne sezname in da vztrajno izbirajo literaturo s seznama. Nekateri se obrnejo name s prošnjo: »Knjižničarka, izberite mi kakšno dobro knjigo,« medtem ko so tretji pri izboru popolnoma samostojni. Ker nekateri mentorji še vedno vztrajajo, da morajo otroci brati samo literaturo s »priporočilnega« seznama, ta postane obvezen, zato se trudim, da izbiram za posamezno starostno stopnjo aktualna dela. Odločitev, kakšno razmerje postaviti med klasičnimi mladinskimi deli, ki si jih večinoma želijo mentorice in mentorji, ter novostmi, po katerih radi segajo otroci, ni vedno enostavna. Na začetku moje mentorske poti mi je bil v veliko pomoč tudi izbor *Petdeset zlatnikov* (Saksida 1998).

Vse več strokovnjakov (počasi jim sledijo tudi pedagogi) zagovarja stališče, da je boljše, da mladi berejo kar koli, od stripov do literarne plaže oz. trivialnih besedil, da le berejo. Za neizkušene bralce lahko tudi prebiranje najenostavnejših pripovedi predstavlja prvo stopnico do branja resnejše literature. Dosledno upoštevanje realnih učencev z vsemi njihovimi navadami in zanimanji je edino sprejemljivo izhodišče za uspešno branje in usvajanja bralne zmožnosti. Če naj bi bilo branje zanje zanimivo, ga morajo sami doživeti kot izziv, ki jim omogoča možnost uveljavitve lastnega doživetja, mnenja in pogledov na besedilo. To pa lahko dosežemo samo z zanimivo, prijetno in tolerantno obravnavo integralnih, za učence privlačnih besedil (Grosman 2004). Zavedati se moramo, da s svojim izborom pomembno vplivamo na odnos otrok do branja, da je tudi od nas odvisno, ali bodo otroci še kdaj brali, ko bodo zapustili osnovno- in srednješolske klopi ali pa bodo prepričani, da so knjige dolgočasne (Hanuš 2005). To velja za pouk književnosti pri slovenščini in še toliko bolj za bralno značko, kjer imamo precej bolj proste roke, saj nismo obrenjeni z učnim načrtom. Številne raziskave so pokazale, da je bralna motivacija močno povezana z učno uspešnostjo, da so motivirani in zavzeti bralci tudi učinkoviti in uspešni učenci (Pečjak 2002, Bralna motivacija v šoli 2006, Grosman 2006).

3.1 Od prvega do petega razreda

Razredničarke, razredniki od prvega do petega razreda, ki sami preverjajo prebrano gradivo pri svojih učencih, tudi sami določajo pravila. Pri nekaterih lahko otroci predstavljajo prebrano vsak dan, drugi imajo določen dan v tednu. Preverjanje poteka večinoma ustno v obliki obnavljanja vsebine oziroma recitiranja pesmi. Nekateri pripravijo otrokom liste za ilustracijo, izpis naslova, avtorja, zapis obnove.³

V prvem razredu obnovijo otroci tri pravljice in se naučijo na pamet tri pesmice. Pravljičice so kratke, enostavne, pesmi dvokitične. V drugem razredu obnovijo otroci štiri pravljice in se naučijo tri pesmice. Pojavi se nov kriterij, da morajo gradivo prebrati sami, knjige na polici za drugi razred, ki so uvrščene na priporočilni seznam, pa so vse z velikimi tiskanimi črkami. V tretjem razredu obnovijo otroci štiri pravljice, ki postanejo daljše in zahtevnejše, in se naučijo štiri pesmice, vsaj

³ Na nekaterih osnovnih šolah se je uveljavila praksa, da je bralna značka v najnižjih razredih obenem tudi domače branje, torej del pouka slovenščine.

trikitične. V četrtem razredu pride do prelomnice, slikanice zamenjajo leposlovna dela, ki niso več tiskana na A₄-formatu, ampak na A₅-formatu, vsebina postane zahtevnejša, ilustracij je manj in so velikokrat črno-bele. Do četrtega razreda je gradivo za bralno značko ločeno na posebnih policah. V petem razredu se začnejo otroci učiti samostojnega iskanja gradiva, ilustracije v njem so vedno redkejše, knjige debelejše in zahtevnejše. Prebrati morajo pet proznih del in se naučiti na pamet tri štirikitične pesmi.

Do petega razreda imajo mentorice, mentorji, ki so hkrati razredničarke, razredniki, precejšen vpliv in veliko moč vzpodbujanja posameznikov, da preberejo gradivo za bralno značko. V razredih so običajno na vidnih mestih obešeni priporočilni sezname in preglednice, koliko knjig je že kdo prebral, kar je poleg vsakdanjega osebnega stika z otroki še dodatna motivacija. Bralno značko konča povprečno 95 odstotkov otrok, kar kaže na zelo visoko motiviranost in vzpodbujanje mentorjev.

3.2 Od šestega do devetega razreda

Šestošolci doživijo precej sprememb: vsako šolsko uro zamenjajo učitelje, učilnice, predmete, pojavijo se nove interesne dejavnosti. Redni vzgojno-izobraževalni proces zahteva od njih več notranje motivacije kot prejšnja leta. Odločitev, ali bodo nadaljevali z bralno značko ali ne, je njihova lastna (včasih tudi odločitev staršev). Za njimi ne stojijo več razredničarke, razredniki, ki bi jih vsak dan vzpodbujali, spraševali, ni več seznamov po razredih. Učiteljica/učitelj slovenščine ni nujno mentorica/mentor bralne značke, zato ponekod ni zunanje motivacije niti s te strani.

Kot šolska knjižničarka spoznavam otroke od prvega razreda naprej, ko jih srečujem na urah knjižničnih informacijskih znanj ter kot uporabnike šolske knjižnice.⁴ Odločila sem se, da prvo uro knjižničnih informacijskih znanj v šestem razredu namenim prav bralni znački in smernicam, ki veljajo za bralno značko prihodnja štiri leta. Otrokom v katerem koli razredu ponudim tudi možnost, da naredijo bralno značko za pretekla leta. Včasih se zgodi, da kateri otrok posamezno leto ni končal bralne značke in mu za zlatega bralnega značkarja zmanjka samo eno leto.⁵ V tem primeru se dogovoriva za individualni program, tako da lahko v enem šolskem letu prebere dela za dve leti.

Bralni znački je namenjena knjižnica en dan v tednu. V času, ki je običajno namenjen izposoji, prihajajo otroci v knjižnico in zagovarjajo prebrano. To pomeni, da lahko pridejo v knjižnico pred prvo uro, med glavnim odmorom, peto in šesto šolsko uro, med odmorom za kosilo, sedmo šolsko uro.⁶ Če kdo res ne more priti

⁴ Program osnovnošolskega izobraževanja zahteva od šolskega knjižničarja, da mora z vsakim oddelkom opraviti vsaj štiri pedagoške ure knjižničnih informacijskih znanj na šolsko leto, v devetih letih je to 36 pedagoških ur (Sušec 2005). Izvedemo jih večinoma v obliki medpredmetnih povezovanj z drugimi učiteljicami in učitelji, včasih med urami nadomeščanj.

⁵ Še posebej lepa je bila izkušnja pred dvema letoma, ko je na tak način končal bralno značko učenec s sicer slabim šolskim uspehom. Postal je zlati bralni značkar in prejel edino priznanje v zaključnem letu svojega osnovnošolskega izobraževanja. Tako on kot jaz, njegova mentorica, sva bila ponosna.

⁶ V šolskem letu 2008/09 so to četrtki. Za dan, namenjen bralni znački, se odločim vsako leto drugače, na odločitev pa vpliva šolski urnik. Izberem dan, ko največ oddelkov šesto

na določen dan, se lahko z menoj dogovori za individualni termin. Na ta dan je izposoja in vračanje gradiva možna načeloma le za bralne značkarje od šestega do devetega razreda, ki pridejo zagovarjat dela za bralno značko. Otroci morajo na zagovor prinesiti delo, ki ga zagovarjajo, knjige pa so lahko tudi iz drugih knjižnic.⁷ Za evidentiranje prebranih del pri posamezniku vodim zapiske v posebnem zvezku. Zvezek je razdeljen po oddelkih. Za posamezno bralko, bralca oblikujem sledeč zapis, ki se pod imenom in priimkom ponovi osemkrat (petkrat za prozno/dramsko/strokovno delo in trikrat za pesniške zbirke):

IME, PRIIMEK (datum zaključka)

Število prebranih del	Avtor, avtorica	Naslov	Vrsta (knjiga, film, gledališka predstava, literarni večer)	Datum zagovora	Subjektivna ocena prebranega/videnega (od 1 do 5)

Otroci se na zagovoru posedejo okrog mize in medtem ko čakajo, da pridejo na vrsto, poslušajo drug drugega ali pa brskajo po knjigah, revijah, glasujejo za Mojo naj knjigo ... Včasih se vpletejo v pogovor tudi tisti, ki še niso na vrsti, povedo svoje mnenje ali dopolnijo pripoved s svojo informacijo (ponavadi se to dogaja, če so tudi sami že prebrali določeno knjigo).

3.3 *Novosti in spremembe*

V petih letih mentorstva za bralno značko sem, v primerjavi s pravili pred mojim prihodom, uvedla nekaj novosti in sprememb za mlade bralce in bralke:

- sezname so samo priporočilni,
- pri umetnostnih besedilih lahko poleg proznih del berejo dramska dela,
- berejo lahko tudi neumetnostna/strokovna besedila,
- namesto učenja treh pesmi na pamet preberejo tri pesniške zbirke; iz vsake pesniške zbirke preberejo na zagovoru dve pesmi, eno, ki jim je bila všeč in eno, ki jim ni bila všeč; svoje mnenje utemeljijo,
- primerjajo lahko knjigo in film, kar se upošteva kot dve deli,
- primerjajo lahko knjigo in gledališko predstavo, kar se upošteva kot dve deli,
- predstavijo lahko literarni večer, ki so ga obiskali, avtorja in knjigo, ki je bila predstavljena,

in sedmo šolsko uro nima pouka oziroma se takrat izvajajo le posamezni izbirni predmeti. Predura je od 7:15 do 8:00. Med odmorom za malico lahko pridejo v knjižnico po malico, od 9:45 do 10:00. Od pete do sedme šolske ure, vključno z odmorom za kosilo, lahko pridejo v knjižnico od 11:40 do 14:15.

⁷ Na začetku mojega službovanja so me otroci spraševali, če lahko knjigo prinesejo tudi iz domače knjižne zbirke, splošne ali potujoče knjižnice. Nad vprašanji sem bila presenečena. Seveda sem dovolila, da so knjige tudi iz drugih knjižnic, ohranila pa sem dotedanjo navado, da na zagovor morajo prinesiti knjigo.

- uvedba poletne bralne značke: berejo (gledajo, obiskujejo) lahko tudi med poletnimi počitnicami, poročilo oddajo na začetku naslednjega šolskega leta,
- vsa dela lahko izberejo sami, razen enega – to je delo gostje/gosta, ki nas obišče na slavnostni zaključni prireditvi,
- gostjo/gosta na zaključno prireditev povabimo že na začetku šolskega leta.

Bralni značkarji od šestega do devetega razreda morajo prebrati pet proznih/dramskih/strokovnih del in tri pesniške zbirke. Med umetnostnimi besedili izbirajo večinoma prozna dela, med neumetnostnimi besedili pa večinoma življenjepise. Ne glede na zvrst ali vrsto dela, ki ga zagovarjajo, se včasih razvijejo zelo globoki in osebni razgovori (podoživljanje, vrednotenje in razmišljanje, kaj bi oni naredili v podobni situaciji, kako bi svetovali ...). Zelo jim je všeč, da prebrano delo lahko ocenijo, svojo oceno pa morajo utemeljiti. Največkrat dobijo knjige oceno manj kot pet, če konec ni srečen (priložnost za pogovor: Se v življenju vedno vse srečno konča?).

3.3.1 Poezija

Namesto učenja treh pesmi na pamet sem uvedla branje treh pesniških zbirk. Izkušnje so pokazale, da se ponavadi, če so v to prisiljeni, učenke in učenci naučijo najkrajšo pesem v pesniški zbirki, ostalih pa niti ne preberejo. Ker sem želela to preseči, sem ukinila učenje na pamet. Od otrok pričakujem, da preberejo tri različne pesniške zbirke. Za vsako posebej mi predstavijo, katere so prevladujoče teme v pesniški zbirki (prijateljstvo, ljubezen, živali, vojna, narava ...). Nato mi preberejo pesem, ki jim je bila najbolj všeč in še eno, ki jim je bila najbolj »smotana, zoprna«. Poezija, ki je že pogovorno nepriljubljena, nenadoma postane zabavna tema, o kateri se lahko pogovarjamo.

Zelo zanimivo je poslušati bralke in bralce, ko utemeljujejo svoj izbor, še lepše pa je takrat, ko kar ne nehajo brati pesmi, pa jih preberejo več, ker se jim zdijo tako »dobre«. ⁸ Pomembno je, da pesem v otrocih vzbudi doživljanje, asociacijo in razmislek. Zelo radi povedo, da jim nekaj ni bilo všeč; velikokrat je za to krivo nerazumevanje pesmi (poskušamo razložiti neznane besede, metafore), pogosto so to pesmi brez rime ali pa s tematiko, ki se je bojijo (smrt, žalost, vojna). Ista pesem je seveda lahko nekemu »najboljša«, drugemu pa »najslabša« (npr. likovna pesem *Blabla* Borisa A. Novaka; pesem *Veter ter eter* istiomenskega avtorja ali *Besedovanje* Toneta Pavčka, ki sta pravzaprav besedni igri) ⁹ – ker v utemeljitvah posamezniki navadno navajajo le svoje osebne izkušnje.

⁸ Primera pesmi, ki sta otrokom všeč: Pesem *Siamska mačka*, ker imajo doma muco (Makarovič, Svetlana 2006: *Mačnice*. Ljubljana: Center za slovensko književnost) ali pesem *Krt*, ker omenja našo občino Hrpelje-Kozina (Zajc, Dane, 2000: *Ta roža je zate*. Ljubljana: Karantanija). Primer pesmi, ki otrokom ni všeč: pesem *Smrt*, ker govori o smrti, ki se je bojijo (Grafenauer, Niko 2007: *Skrivnosti*. Ljubljana: Nova revija).

⁹ Novak, Boris A., 1981: *Prebesedimo besede!* Ljubljana: Partizanska knjiga. Pavček, Tone, 1998: *Deček gre za soncem*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

3.3.2 Filmi, gledališke predstave in literarni večeri

Dejstvo je, da otroci veliko svojega časa preživijo pred televizorji, računalniki, da pogosto hodijo v kino, nekateri pa tudi v gledališče. Zakaj se ne bi pogovarjali o leposlovnem delu, po katerem so posneli film ali ga postavili na gledališki oder? Kar nekaj slovenskih in prevodnih leposlovnih del ima tudi svojo filmsko različico (npr. Ivan Sivec: *Pozabljeni zaklad*, Branka Jurca: *Ko zorijo jagode*, Tone Partljič: *Moj ata socialistični kulak*, J. K. Rowling: *Harry Potter*, Meg Cabot: *Princeskin dnevnik* ...). Pred leti sem zelo pikolovsko poslušala povzemanje ali interpretacijo zgodbe, za katero sem vedela, da se jo da ogledati tudi kot film, nadaljevanko ali nanizanko. Pripovedovanje otroka sem sumničavo zaključila z vprašanjem ter zahtevo po dokazu o prebranem: »Pa si knjigo res prebral/-a ali si samo gledal/-a film? Opiši mi kakšno razliko med knjigo in filmom.« Sčasoma sem staljšče ogroženosti (v bran knjigi, seveda) spremenila in ugotovila, da so filmi lahko tudi vzpodbuda za branje knjig. Zanimivo je, da otroci večinoma skritizirajo film, ker v njem spreminjajo ali prilagajajo vsebino, prikažejo posameznika drugače, kot so si ga oni predstavljali, pogrešajo natančnejšo oznako oseb ..., kar se ujema s priporočili:

»Če se odločimo za pogovor o filmski različici leposlovnega besedila, velja vsekakor spregovoriti o pozitivnih značilnostih take pripovedi in o izvorihi njene lepote in prijetnosti, nikakor pa ne smemo prezreti pogovora o tem, česa taka različica preprosto ne zmore; moramo izpostaviti bogatejše možnosti besedila – npr. pri opisovanju oseb, njihovih čustev in miselnih procesov« (Grosman 2006: 206).

Čeprav ima filmska industrija na voljo veliko različnih orodij, npr. »računalniško generirane posebne učinke, serializirane zgodbe, multisenzorične pogoje sprejema filma (trodimenzionalna očala, vonjave, tresenje stolov) v multipleksih,¹⁰ intenzivno promocijo ...« (Pelko 2005: 63), so le redki učenci navdušeni nad možnostmi, ki jih kot interpretacijo besedila ponuja filmska industrija. Resnično, a do zdaj mi ni še nihče utemeljeval, da bi mu bil film bolj všeč kot knjiga. Ali to dokazuje precej visoko osveščenost mladih bralcev in bralk o pogosti površinskiosti filmske industrije?

Niti učiteljice/učitelji niti mentorice/mentorji bralne značke niso preveč navdušeni nad gledanjem filmov.

»Vizualno podprta pripoved risanke, filmske različice pravljice ali drugih oblik pripovedi je za otroka (in tudi za odrasle) laže dosegljiva in prijetnejša ter zapeljiva že samo zato, ker ne terja naporega procesa branja« (Grosman 2004: 90).

Zavedam se pasti in negativnih učinkov večurnega pasivnega gledanja v ekran in tega ne odobravam kot večinsko pristočasno dejavnost današnjih mladostnikov. Moj cilj nikakor ni spremeniti bralke in bralce »v nedejavne in molčeče globalne potrošnike množične kulture« (isto: 93), ampak želim s primerjavo knjiga – film poleg navduševanja za branje vzpodbujati kritično mišljenje, vrednotenje in ocenjevanje. Še več, nekatere televizijske oddaje so pri vzpodbujanju branja lahko tudi naše zaveznice, npr. oddaji na RTV Slovenija Bukvožer ali Knjiga mene briga (ki pa je za večino osnovnošolskih pa tudi odraslih bralcev žal prezahtevna). Za

¹⁰ Multipleksi so »zabaviščni kompleksi z več kinodvoranami, praviloma umeščeni v predmestna nakupovalna središča« (Pelko 2005: 63).

oddajo Bukvožer, v kateri mladi bralci priporočajo vrstnikom zanimive knjige, sem v šolski knjižnici naredila tudi reklamo, po jesenskih počitnicah 2008 pa priporočena dela postavila na razstavo.

Precej manj hodijo osnovnošolski otroci v gledališče. Mogoče tudi za to, ker je razpon med pravljicami, lutkovnimi igrkami, namenjenimi najmlajšim, in igrami za odrasle precej velik, ponudba za starejše osnovnošolce pa bolj skromna. Vendar se tudi tu stvari spreminjajo, na oder so postavili nekaj mladinskih del (Leopold Suhodolčan: *Naočnik in Očalnik*, Anna Frank: *Dnevnik Anne Frank*, Desa Muck: *Blazno resno zadeti*, *Blazno resno slavni*).¹¹ Gledališka predstava je lahko motivacija za branje knjige in obratno. Primerjava obojega na bralni znački pa se prizna kot dve deli. Pravzaprav se tudi gledališče, tako kot knjiga, bojuje s filmsko industrijo, zato je verjetno moj predlog o primerjavi knjiga–gledališka predstava precej manj sporen kot je morda lahko primerjava knjiga–film. Vendar pa ima knjiga v primerjavi z gledališčem, v katerega se je potrebno odpraviti, tudi svoje prednosti:

»Knjigo je, denimo, treba vzeti v roke in jo prebrati, pri tem pa lahko ležimo na kavču, se peljemo z avtobusom, ležimo na blazini, ki jo zibljejo valovi, in lahko jo prebiramo, hm, celo na stranišču ...« (Lukan 1996: 9).

Verjetno še redkejši kot obisk gledališča je za osnovnošolce obisk literarnega večera, ki je srečanje s knjigo in z ustvarjalcem na poseben način. Govorjenje o njem in podoživljanje na bralni znački je namenjeno motivaciji otrok, da začnejo obiskovati literarne večere, o tem pripovedujejo in s tem vzpodbudijo k podobnim dejanjem druge otroke.¹² Prebrati knjigo, ki je predstavljena na literarnem večeru, ni pogoj za opravljeno bralno značko, saj je večina predstavljenih knjig na literarnih večerih namenjena starejšim bralcem.

3.3.3 Poletna bralna značka

Preverjanje pri poletni bralni znački poteka pisno ali ustno.¹³ Med počitnicami otroci zapišejo podatke o prebranem na posebne obrazce, dosegljive na spletni

¹¹ Dnevnik Anne Frank ponavadi berejo otroci zadnje triade. Skupina nadarjenih otrok, ki se je na OŠ DBB Hrpelje v šolskem letu 2008/09 udeležila nadstandardnega programa Obrazi knjige, je imela v programu tudi ogled gledališke predstave. Otroci so si ogledali gledališko predstavo *Ljubezen Anne Frank* v Gledališču Koper, prebrali knjigo *Dnevnik Anne Frank* in oboje primerjali za bralno značko.

¹² To novost sem uvedla v šolskem letu 2008/09. Prav tako kot primerjava gledališke predstave s knjigo je povezana z nadstandardnim programom za nadarjene Obrazi knjige. S skupino nadarjenih učencev smo obiskali literarni večer s Tonetom Pavčkom (Koper, knjigarna Dom knjige, 9. 10. 2008). Otroke so pripeljali starši, ki so ostali z nami na literarnem večeru – in bili navdušeni. Pri programu Obrazi knjige je poudarek na spoznavanju knjige v različnih oblikah in okoljih, bistveno pa je vzpodbujanje bralne kulture. Literarni večer je obiskala tudi skupina učencev pod vodstvom sodelavca Nejca Rožmana Ivančiča, ki je vodil literarni večer z Borisom Pahorjem (Divača, Kosovelova knjižnica, enota Divača, 28. 10. 2008).

¹³ Poletno bralno značko sem uvedla konec šolskega leta 2007/08. Izpolnjene obrazce sem upoštevala za bralno značko 2008/09. Pri oblikovanju obrazcev sem bila pozorna na to, da so enostavni, ker nisem hotela odvrčati otrok od poletne bralne zanke zaradi »birokratskih« zapletov. Zanimivo je, da se nihče ni odločil za zagovor poezije v pisni obliki, medtem ko jih je veliko zagovarjalo na ta način prozna dela ter primerjalo knjigo s filmom.

strani naše šole. Pri proznem/dramskem/strokovnem delu morajo zapisati avtorja, naslov, založbo, kraj in leto izida; kaj jih je v knjigi najbolj presenetilo/šokiralo; najljubšo misel ali idejo knjige – brez obnavljanja besedila, torej. Pri poeziji zapišejo poleg avtorja, naslova pesniške zbirke, založbe, kraja in leta izida še naslov svoje najljubše in najbolj »smotane« pesmi z utemeljitvijo. Lahko primerjajo tudi knjigo in film: naštejejo tri podobnosti in tri razlike, se opredelijo, ali jim je bolj všeč knjiga ali film ter svojo izbiro utemeljijo. Izpolnjene obrazce oddajo jeseni, upoštevajo pa se kot prebrana dela za novo šolsko leto; seveda lahko poleti prebrana dela zagovarjajo jeseni tudi ustno. Građivo, ki ga želijo brati med počitnicami, si lahko sposodijo tudi v šolski knjižnici. Na ta način poskušam otroke vzpodbuditi k branju tudi med poletnimi počitnicami. Obenem je to način ureditve dragocenega časa med šolskim letom, namenjenega zagovoru prebranega, saj sem mentorica potencialnim 120–130 bralnim značkarjem.

3.3.4 Preverjanje

Obstaja veliko različnih metod in oblik, kako preverjati prebrano (pisno ali ustno; dramatizacija, lutkovne igre, osebni dnevniki branja, kvizi, izmišljanje spremenjenega konca, pretvorba besedila v drugo besedilno vrsto ...).¹⁴ Menim, da se mentorice, mentorji bralne značke večinoma poslužujemo ustnega preverjanja, ker se bojimo, da bi izgubili mlade bralke in bralce, če bi od njih zahtevali pisna poustvarjalna besedila.¹⁵ Veliko poustvarjalnih metod uporabljam pri obravnavi domačega branja, pri zagovoru za bralno značko pa večinoma ustno metodo, in sicer na različnih zahtevnostnih stopnjah razumevanja. Prilagam se bralki ali bralcu, ki je pred menoj. Ti le redko besedilo samo dobesedno obnovijo, večinoma ga povzemajo in ovrednotijo. Če naenkrat zagovarja isto delo več otrok, postavljajo drug drugemu vprašanja. Včasih si zamislijo vprašanja, ki bi jih postavili glavni osebi, če bi z njo delali intervju. Večkrat jih vprašam, kaj jih je v delu najbolj presenetilo, kaj bi oni svetovali nekemu, ki bi se znašel v podobni situaciji, včasih sami povedo o svoji podobni osebni izkušnji. Zanimivi so odgovori na vprašanja, s katero osebo bi se lahko najbolj poistovetili in zakaj. Takšna in podobna vprašanja zahtevajo od otrok ponovno refleksijo prebranega – in »spoznanje, da je v književnosti mogoče najti tudi del sebe, svojega sveta, svojih misli, svojih želja« (Blažič 2000: 99).

¹⁴ Več o različnih metodah preverjanja glej Dežman 1998; o različnih vrstah poustvarjalnih in ustvarjalnih besedil glej Blažič 2000.

¹⁵ Čeprav, razen pri poletni bralni znački, ne uporabljam pisnega načina preverjanja za bralno značko, sem zelo vesela, da so moje mentorice v osnovni šoli to od mene zahtevale. Doma imam shranjen zvezek za bralno značko, v katerega sem zapisovala podatke o svojih prebranih knjigah za bralno značko od prvega do osmega razreda. V zame izjemno dragocenem spominu lahko spremljam razvoj svoje pisave od velikih tiskanih do (vedno manjših) pisanih črk, svoje (in očetove) ilustracije, utrinke iz krajših in daljših proznih del, pesmi, ki sem se jih učila na pamet ... Prav tako imam shranjenih nekaj značk in priznanj, s katerimi so nas nagrajevali, lastnoročne podpise Branke Jurca, Marjance Jemec Božič (1988), Jelke Reichman (1989), Mihe Mateta (1990) ... Pisanje tega prispevka je tako v meni kot v možu, ki je tudi pokazal svoje značke, zbudilo veliko lepih spominov. S ponosom sva jih delila s svojima otrokoma – ki seveda tudi bereta za bralno značko.

»Uvodnemu vprašanju o odnosu lahko sledi vprašanje o sestavinah besedila ('stvareh'), ki so bile učencu še posebej všeč ali ne všeč, pri čemer sogovorca spodbujamo, da nam o tem čimveč pove. Vse to je mogoče le, če učenca prepričamo, da nas njegovo mnenje res zanima, in poskrbimo za pozitivno podobo« (Grosman 2006: 199).

Za približno 55 odstotkov otrok (od prvega do petega razreda) skrbi pri bralni znački okrog deset mentoric, mentorjev, medtem ko za 45 odstotkov otrok (od šestega do devetega razreda) skrbi ena mentorica. Manj je neposredne zunanje vzpodbude, otroci postanejo sami odgovorni za bralno značko kot interesno dejavnost. To so verjetno poglaviti vzroki, da se število učencev, ki opravijo bralno značko od šestega do devetega razreda, zmanjša na okrog 60 odstotkov – ta delež pa želim z omenjenimi spremembami zvišati.

4 Slavnostna zaključna prireditve

Že v jesenskih mesecih novega šolskega leta se odločim, koga bom povabila na zaključno slovesnost. Tekom šolskega leta pripravljam razstave in kvize o avtorju, avtorici, poiščem intervjuje in jih razobesim na oglasnem panoju pred knjižnico. V nižjih razredih preberemo med eno od ur knjižničnih informacijskih znanj kakšno njegovo/njeno delo, v višjih razredih pa imajo bralke in bralci na priporočilnem seznamu kot edino obvezno gradivo za branje eno delo prihajajoče gostje, prihajajočega gosta. Strinjam se s Snojem (1985: 15), ki pravi, »da bi se na šolah morali na vsak obisk posebej pripraviti. To bi takoj začutili tudi obiskovalci in tudi njihov odnos bi bil v hipu bolj poglobljen in odgovornejši.« »Če je obisk prav pripravljen, se obrestuje tudi pisatelju, saj zanimanje za njegova dela očitno zraste« je ugotovil že Zorman (1985:14) in jaz se lahko temu mnenju samo pridružim. Valovi po obisku še dolgo v naslednje šolsko leto pljuskajo v (šolsko) knjižnico, ko otroci vztrajno prebirajo delo gostje ali gosta, ki nas je obiskala/obiskal, kar ugotavlja tudi Jamnik (2003), če uspe gostja, gost otroke seveda navdušiti in prepričati – a vedno se to žal ne zgodi.

Pripravimo kulturni program, v katerem sodelujejo otroci, seveda pa se prilagodimo programu gostje, gosta. Nekateri imajo že precej izdelane svoje predstavitve, ki jim mi dodamo samo svoj okvir, medtem ko drugi uživajo v naši prireditvi kot pravi gostje. Otroke najbolj očarajo z duhovitimi dogodivščinami iz svojega otroštva, odgovarjajo na vprašanja radovednežev, bralkam in bralcem podelijo priznanja ter knjižne nagrade zlatim bralnim značkarjem. Vsako leto namreč šola poleg priznanj, ki jih naročimo pri Društvu Bralna značka Slovenije – ZPMS, nameni posebno pozornost zlatim bralnim značkarjem, ki so vztrajno brali vsa svoja osnovnošolska leta. Na slavnostnem zaključku jih obdarimo s knjižno nagrado, ki je ponavadi literarno delo povabljenega gosta.¹⁶ Še dve knjižni nagradi prejmejo

¹⁶ V preteklih petih letih so bili zlati bralni značkarji na OŠ DBB Hrpelje obdarovani s sledečimi knjižnimi nagradami: Janja Vidmar: *Peklenske počitnice* (2003/04), Antoine de Saint-Exupery: *Mali princ* (2004/05 – žal na knjižnem trgu nismo dobili ustreznega mladinskega dela gosta Ferija Lainščka), Ivan Sivec: *Zadnji mega žur* (2005/06), Franci Rogač: *Ključ brezdomca* (2006/07), Desa Muck: *Kremplin* (2007/08). V šolskem letu 2008/09 bo gostja na slavnostni zaključni prireditvi Aksinja Kermauner, zlati bralni značkarji pa bodo dobili v dar njeno delo *Berenikini kodri* ali *Orionov meč*.

na posebej zanje organizirani kulturni prireditvi, ki jo za naše osnovnošolce organizira Medobčinsko društvo prijateljev mladine Sežana.¹⁷

Vedno se seveda pojavlja finančno vprašanje. Vsako leto naslovimo prošnjo za sofinanciranje nastopa gostje, gosta na zaključni prireditvi na Društvo Bralna značka Slovenije – ZPMS in tako pridobimo nekaj finančnih sredstev. Šola običajno pokrije potne stroške. Pokrovitelja si, če je le možno, priskrbimo tudi za knjižne nagrade, namenjene zlatim bralnim značkarjem: včasih je to pisatelj sam (npr. Franci Rogač), včasih podjetje (npr. Mercator za knjige iz zbirke M knjiga). Včasih pa se dogovorimo z založbo ali knjigarno, pri kateri kupimo knjige za zlate bralne značkarje, da ona krije stroške nastopa avtorja, avtorice (npr. knjigarna Libris iz Kopra, založba Miš).

Sezona bralne značke se zaključi aprila ali maja s slavnostno zaključno prireditvijo, ki jo priredimo z gostjo, gostom v našem večnamenskem prostoru. Na zaključek so povabljeni le tisti učenci in učenke, ki so opravili bralno značko.¹⁸ Prireditev izvedemo ponavadi v dveh delih, ločeno za mlajše in starejše bralce. Izkazalo se je, da je to ljubše tudi samim gostom, in sicer iz dveh razlogov: rajši nastopajo pred manjšo skupino otrok in nastopa se glede na starost otrok razlikujeta. Zaključna slovesnost je nagrada, ki jo prejmejo mladi bralci in bralke za branje, kulturna prireditev, priložnost, da se mladi bralci in bralke srečajo (ponavadi) z literarnim ustvarjalcem, in motivacija za nadaljnje branje.¹⁹ Ker se je enkrat zgodilo, da je gostja na svojem nastopu tudi prodajala svoje knjige, izvajamo to na željo otrok zdaj vsako leto. Otroci si zelo radi kupijo vsaj eno knjigo gostje ali gosta ter dajo dragocen spomin na osebno srečanje tudi podpisati.

¹⁷ Dolga leta se je odvijala slovesnost v jami Vilenica, dve leti nazaj (2006/07) je bila v Lipici, lani (2007/08) v Štanjelu. Medobčinsko društvo prijateljev mladine Sežana nagradi zlate bralne značkarje s kvalitetno kulturno prireditvijo, z ogledom znamenitosti kraja – in s knjigama, ki ju podarja Društvo Bralna značka Slovenije – ZPMS zlatim bralnim značkarjem ob zaključku bralne sezone pod okriljem zbirke Zlata bralka, zlati bralec od leta 2004 naprej: Marjana Moškrič: *Ledene magnolije in Preshérn.doc* (2003/04), Slavko Pregl: *Srebro iz modre špilje in Ivan Cankar.doc* (2004/05), Iztok Ilich: *Pota knjige* in Igor Karlovšek: *Gimnazijec* (2005/06), Dušan Dim: *Distorzija* in Tone Pavček: *Pavcek.doc* (2006/07), Primož Trubar.doc in Irena Velikonja: *Poletje na okenski polici* (2007/08).

¹⁸ Srečanje z (literarnim) ustvarjalcem ali ustvarjalko je lahko ena od motivacijskih oblik za vzpodbujanje branja tudi za tiste, ki ne berejo, zato je takšna odločitev vprašljiva. V preteklosti so na slavnostno zaključno prireditev povabili vse učence. Učenci, ki niso brali za bralno značko, so bili med prireditvijo nemotivirani in moteči. Kasneje so poskušali z rešitvijo, da so nebralci plačali simbolično »vstopnino« na prireditev, a tudi to ni obrodilo sadov. Učiteljski zbor se je odločil, da si srečanje z (literarnim) ustvarjalcem, ustvarjalko kot nagrado na slavnostnem zaključku bralne značke zaslužijo le tisti, ki berejo za bralno značko.

¹⁹ Srečanje z literarnim ustvarjalcem smo kot nagrado in zahvalo podarili tudi sodelujočim v šolskem projektu Družinsko branje s knjižno torbico, ki smo ga prvič izvedli na OŠ DBB Hrpelje v šolskem letu 2007/08. Otroke in starše smo povabili na slavnostni zaključek projekta v obliki javne kulturne prireditve, kjer so se srečali z Mikijem Mustrom. Več o tem glej Vižintin 2008.

5 Zaključek

Kot mentorica bralne značke sem pri izbiri leposlovja za mlade bralke in bralce veliko bolj svobodna kot učiteljica slovenščine, saj nisem obremenjena s predpisanim učnim načrtom. Prepričana sem, da je moja poglobljena naloga spodbujanje in razvijanje bralne kulture, znotraj nje pa ljubezni do branja. V okviru bralne značke imam za to veliko različnih možnosti. Da bi otroci radi in z veseljem brali, se trudijo kot mentorice in mentorji v nižjih razredi razredniki in razredničarke, v višjih pa na naši šoli šolska knjižničarka. V preteklih letih sem uvedla nekaj sprememb, s pomočjo katerih želim še dodatno motivirati otroke, da radi berejo in da se seznanijo s knjigo v različnih oblikah. Seznanji so samo priporočilni, a za nekatere učenci nujno potrebni. Poleg proznih besedil lahko berejo tudi dramska, poleg umetnostnih tudi neumetnostna besedila. Namesto učenja pesmi na pamet se rajši pogovarjamo o pesmih, ki so učencem všeč, in o tistih, ki jih ne marajo, seveda z utemeljitvijo. Glede na dejstvo, da otroci preživijo veliko svojega prostega časa pred televizijo ali računalnikom, lahko primerjajo knjigo z njeno filmsko različico. Tisti, ki hodijo v gledališče, primerjajo knjigo z gledališko predstavo, ljubitelji in ljubiteljice literarnih večerov pa spregovorijo o posebni izkušnji srečanja z avtorjem, avtorico. Da bi otroci brali tudi med počitnicami, sem uvedla poletno bralno značko, prebrano pa se upošteva v naslednjem šolskem letu. Bralno značko vsako leto zaključimo s slavnostno prireditvijo, kjer se mladi bralci in bralke srečajo gostjo ali gostom. Na ta dogodek se pripravljamo vse šolsko leto, tudi tako, da vsi bralni značkarji preberejo vsaj eno literarno delo našega gosta. Zlati bralni značkarji so nagrajeni z več knjižnimi nagradami.

Literatura:

Blažič, Milena, 2000: Bralna in »pisna« bralna značka. V: *Bralna značka v tretjem tisočletju: zbornik ob 40-letnici bralne značke*. Ljubljana: Rokus, 98–110.

Bralna motivacija v šoli: merjenje in razvijanje, 2006. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Dežman, Sonja, 1998: *Bralna značka v osnovni šoli: aktivnosti spodbujanja branja in preverjanja prebranih knjig: priročnik za mentorje bralne značke*. Radovljica: Skriptorij KA.

Grosman, Meta, 2004: Mladi bralci med risanko in leposlovno pripovedjo. V: *Zagovor branja: bralec in književnost v 21. stoletju*. Ljubljana: Sophia, 80–118.

Grosman, Meta, 2006: *Razsežnosti branja: za boljšo bralno pismenost*. Ljubljana: Karantanija.

Hanuš, Barbara, 2005: Šola nam da napačno predstavo o knjigah. V: *Kako naj šola razvija branje in širšo pismenost: zbornik Bralnega društva Slovenije, Ljubljana, 8. september 2005*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Jamnik, Tilka, 2002: *Kdor bere: prispevki h književni in knjižnični vzgoji učencev osnovne šole: izbor mladinskih knjig iz let 2000 in 2001*. Ljubljana: Educy.

Jamnik, Tilka, 2003: Zakaj srečanja z ustvarjalci? V: *Bralna značka, 44. sezona: programska knjižnica 2003/04*. Ljubljana: Društvo Bralna značka Slovenije – ZPMS, Ciciklub.

Jamnik, Tilka, 2008: Prosti izbor knjig za bralno značko in priporočilni seznanji mladinskih knjig. *Otrok in knjiga*, 71. 75–80.

- Lukan, Blaž, 1996: *Gledališki pojmovnik za mlade*. Šentilj: Aristej.
- Pečjak, Sonja, 2002: *Bralne učne strategije*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Pelko, Stojan, 2005: *Filmski pojmovnik za mlade*. Maribor: Aristej.
- Perko, Manca, 2000: Kratka zgodovina bralne značke. V: *Bralna značka v tretjem tisočletju: zbornik ob 40-letnici bralne značke*. Ljubljana: Rokus, 37–57.
- Potočnik, Petra (ur.): *Ostržek: spletno glasilo*. Dostopno na: <http://www.bralnaznacka.si/Glasilo/index.html>.
- Saksida, Igor, 1998: *Petdeset zlatnikov*. Tržič: Učila.
- Snoj, Jože, 1985: Obiski pisateljev ne smejo biti formalistični. V: *Kulturno izročilo bralnih značk*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 14.
- Suhodolčan, Leopold (ur.), 1970: *10 let Prežihove bralne značke*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Sušec, Zdenka, 2005: *Knjižnična informacijska znanja: program osnovnošolskega izobraževanja: cilji in vsebine*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Vižintin, Marijanca Ajša, 2008: Družinsko branje s knjižno torbico: vzpodbujanje branja pri četrtošolcih. V: *Programi šolskih knjižnic in razvijanje pismenosti [Elektronski vir]: zbornik referatov*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 343–352.
- Zorman, Ivo, 1985: Uspeh bralne značke je odvisen od mentorja. V: *Kulturno izročilo bralnih značk*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 13–14.